

Şehriyar'ın Türkçe Şiirlerinde Bir Odak Noktası Olarak Dağ Olgusu*

The Concept of Mountain as a Focal Point in Sehriyar's Turkish Poems

Yrd. Doç. Dr. Şamil YEŞİLYURT**

Özet

Muhammed Hüseyin Behcet Tebrizi Şehriyar, Azerbaycan edebiyatının önemli şairlerindenidir. İyi bir eğitim alarak yetişen Şehriyar, halk kültürü ile bağımlı hiçbir zaman kopmamış; bir yandan Fars edebiyatı, diğer yandan aidiyeti bulunduğu Türk edebiyatının zengin mirasından beslenmiştir. Gerek halk şiiri tarzındaki, gerekse klasik tarzındaki şiirlerinde Türk kültürü ve mitolojisinden istifade eden şair, bir kült olarak ele alınabileceği, önemli bir yaşam alanı ve mitolojik derinliği bulunan dağ ve dağa ait unsurlara eserlerinde sıklıkla yer vermiştir. Şehriyar'ın şiirlerinde dağ, tabiattaki gerçek varlığıyla ve mitolojik değeriyle olduğu kadar, sanatçının imge dünyasını yansıtan ve şiirlerinin anlam evrenini kuşatan sembolik anlamlarıyla da kullanılır. Edebiyatın eskiden beri temel meselelerinden olan tabiat ve insan, Şehriyar'ın da beslendiği kaynakların etkisiyle şiirlerinde ele aldığı esas değerlerdir. Tabiat unsurlarıyla insan arasındaki münasebeti anlam değişimleri ile işleyen ve bu bağlamda kendi duyu dünyasını yansıtan şairin Türkçe şiirlerindeki dağ ve dağın kullanım alanlarını belirlemek bu makalenin esasını oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: Şehriyar, Türk mitolojisi, dağ kültü, Azerbaycan edebiyatı

Abstract

Muhammed Huseyin Behcet Tabrizi Sehriyar is a significant poet of Azerbaijani literature. Sehriyar who grown up with a good education had never broken his bond with the folk culture, on the one hand, Persian literature is, on the other hand, fed from the rich heritage of Turkish literature. The poet, who has benefited from Turkish culture and mythology in poetry both in folk poetry and classical poetry, has often included in his works. Concepts of mountain and mountain which can be considered as a cult and which have an important living space and mythological depth. The mountain in Sehriyar's poems is also used with symbolic meanings that reflect the image world of the poets as well as the mythological value and the true meaning of the poetry. Nature and man, which are the main subjects of literature for a long time, are the main values that Sehriyar deals with in his poems with the influence of the sources nourished by Sehriyar. It will constitute the basis for studying the usage areas of mountains and mountains in Turkish poetries of poems that reflect the relationship between nature elements and humans and which reflect their emotional world in this context.

Keywords: Sehriyar, Turkish mythology, mountain culture, Azerbaijan literature

* Bu makale, 07-08 Kasım 2016 tarihlerinde Uludağ Üniversitesi'nde düzenlenen Her Yıl Bir Büyük Türk Bilgi Şöleni'nde sunulan sözlü tebliğin düzenlenmiş ve genişletilmiş biçimidir.

** Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, samilye-silyurt@gmail.com

Edebiyatın temel iki malzemesi tabiat ve insandır. İnsan anlatılırken tabiat, tabiat anlatılırken de insanın vasıflarından yararlanma, varlıklar arasında nitelik aktarmaları yapma sanatçıların sıklıkla başvurdukları bir anlatım yöntemidir. Tabiat unsurları olan dağ, tepe, ova, yayla, göl, deniz edebî metinlerde hem harici âlemdeki anlam değerleriyle hem de sanatçının çağrışım ve imge dünyasındaki bağlantıları ile kendine yer bulur. Böylece mekân ile insan bütünleşir. Tabiatla iç içe bulunan toplumlar gerek edebî metinlerinde kullandıkları tabiat unsurlarında gerekse harici âlemdeki dağ, göl, ırmak gibi unsurlara verdikleri isimlerde mitolojik birikimden istifade ederler. Çünkü bunlar coğrafi birer isimden öte ruhu olduğuna inanılan, canlı ve yaşam enerjisinin kaynağı olarak görülen manevi güç odaklarıdır. Fuzuli Bayat bu canlılığı ezelden var olan "Sihirli gücün fetişten ayrılması sürecinde ruhlar; orman, dağ, su, yer vs. ruhları gibi müstakil yaşama hukukunu elde ettiler" [Bayat 2005: 63] sözleriyle açıklar; gökteki ve yerdeki tabiat cisimlerinin insan hayatında tuttuğu yerin öneminden dolayı bu varlıkların âdeta kutsallaştırıldığını ifade eder.

Toplum hafızasında yer edinen ve yaşam biçimini yansıtan unsurlardan biri olan dağın yüksek olması, yamaçlarında bir yerleşim yerinin bulunması, zaman zaman yöre halkı tarafından o bölgedeki dağa bir cinsiyyet atfedilmesi, heybetli görünüşü onun sanatçıları en çok etkileyen ve metinlerde en çok kullanılan yönü olmuştur.

"Gök-Tanrı'ya yakın ve bazen ona destek olan dikeyliğin güçlü bir simgesi, evrenin merkezinde bulunan ve kozmik bir işlevi olan, ırkın beşiği, ağaçlı, karlı, hem erişilmez, hem gizemli bir yer..." [Bonney 2000: 147] diye nitelenen dağ, il koruyucusudur. Türk efsanelerinde tehlikeyle karşılaşan toplumun içinden çıkan yiğitlerin bir dağ şekline bürünerek kötülükleri engellemele-ri bunun örneklerinden biridir. Bununla birlikte geçit vermeyen yalçın dağlar, milletin olgunlaşma süreci tamamlanınca yeniden doğuşun sembolü olur. Ergenekon'dan çıkışın anahtarı olan bozkurdun yol göstermesiyle eritilen demirden dağlar, Türklüğe hayat verir.

"Türk halkları arasında yaygın olan bir inanışa göre dağlar, bir zamanlar yenilmez yiğitlermiş. Onlar daha sonra ruhlarıyla birlikte taşa dönüşüp dağları oluşturmuşlar. Onların ruhları da bu dağlarda yaşamaktadır" [Beydilli 2003: 63].

Al karısı; dağlarda, su kenarlarında ve ıssız yerlerde bulunur; dağ ruhu ismi verilen, Köroğlu'nun da atası olduğuna inanılan, dağların zirvelerinde yaşayan bu yaşlı varlık, kişiye saz çalıp şiir söyleme yeteneği kazandırır; Anka, Kaf dağında; Zümrüt, Elbruz dağında yaşar. Dağı bir hareket merkezi olarak alan ilkel insan, onda bulduğu kutsal gücü sahiplenmiş ve kendi gücünü de ondan almıştır. Pek çok toplumun mitolojik âleminde dağ ile inanç arasında kurulan paralellik, gerek ilkel toplumların inanış ve dinlerinde gerekse İlahi dinlerde birbirine yakın biçimde düşünülmüştür.

"Bu anlamda dağlara tapınma, Türk kozmogonik görüşler sisteminde de önemli bir yer tutmuştur.

Etnogenetik metinlerde [ırkların genetik yapısını inceleyen bilim dalı] vurgulanan başka bir fikir de ilk ecdadın, gök kökenli olmaları ve bu yüzden de dağla bağlılıklarıdır. Dağ, mitolojik işlevine göre eski düşüncede, doğum yeri, mağara ve beşik gibi sözcüklerle birlikte bir anlam grubu yaratırdı. Türk halklarının mitolojik geleneğinde sistemli bir şekilde korunması, dağa tapınmanın Türk Tanrıçılığındaki yerini açık bir şekilde gösteriyor. Kaynaklar da vatan koruyucusu ve mitolojik Ulu Anayla bağlı bu tapınışın izlerini açık bir şekilde yaşatmaktadır" [Beydilli 2003: 145].

Yunanlıların Athos ve Olympos dağları yüksekliği bakımlarından dinî ve mitolojik boyut yüklenmiş dağlardır. Çinlilerin Hua, Tai ve Wutai dağları eski çağlardan beri tapınakların ve manastırların bulunduğu kutsal dağlardır. Sri Lanka'da yer alan Âdem tepesi Budist, Hristiyan,

Müslüman ve Hindular tarafından kutsal kabul edilen bir mekândır. Filistin sınırlarında bulunan Gerizim dağı Yeni Ahit'te Şekem olarak geçen dağdır. İtalya sınırlarındaki Vezüv yanardağının püskürmesi ile Pompei şehrinin haritadan silinmesi bu dağın dinî ve tarihî boyutunu işaret eder. Hintliler için Kailos ve Himalaya kutsiyet atfedilen dağlardır. "Türkler arasında göğün direği kabul edilen ve dünyanın merkezinde bulunan Demir Dağ'ın yedi kat olduğuna inanılır" [Kalafat 2010: 141]. Hz. Musa (AS)'nın Allah'la konuştuğu ve on emri aldığı Sina dağı ile Siyon dağı; Hz. İsa (AS)'nın üzerinde çarmıha gerildiğine inanılan Zeytin dağı; Hz. Muhammed (SAV)'e ilk vahyin geldiği Hira dağı kutsallık kazanmış dağlardır. Örnekleri çoğaltılabilecek ve kendilerine kutsallık atfedilen dağlar, ilkel dönemlerden itibaren çeşitli inanç sistemlerinde tanrılara kurbanlar adanan, sunakların bulunduğu, yüceliği ile tanrıya yakın olma duygusunu birleştiren doğal yapılar olarak kabul görmüştür. Ancak Roux, "Metinlerde, kurban sunmak üzere dağ'lara yapılan hac yolculuklarından bahsedilir. Ne var ki, kurbanın dağa mı yoksa dağdaki başka herhangi bir güce mi sunulduğu her zaman bilinmemektedir: bunlar çoğu kez genel kült mekânlarıdır" [Roux 2011: 62] diyerek bu konudaki belirsizliğe dikkat çeker. Frye, Kitab-ı Mukaddes'ten hareketle temellendirdiği çalışmasında dağ ile inancı bir araya getirerek "Üzerinde yaşadığımız yeryüzü dağlar vasıtasıyla semaya bağlanmış gibi görünmektedir ve yüksek yapıları tapınakların ya da kulelerin sembolik dağlar oldukları oldukça açıktır" [2008: 189] der. Gerçek olan şudur ki: Yücelik ve ulaşılmazlık düşünceleri ile gökyüzünde olduğuna inanılan yaratıcıya yakın olma çabası, dağların kutsanmasını beraberinde getirmiştir. Bu sebeple en yüksek dağlar, insanoğlunun yüceliğe dolayısıyla yaratıcıya uzanmasına yardımcı olan araçlardır.

"Oğuzlar, dağlarla konuşur, dağlara dua eder, beddua eder, yaşlanmasından, yıkılmalarından korkar, esenlik diler, geçit vermelerini ister, şifa dilenir, yemin eder, selam ederler..." [Ögel 2010: 441]. Türklerde orman ile dağ birlikte düşünülmüştür. "Folklor malzemelerinde, dağın veya ormanın, reel dünya ile öteki dünyanın, hayatla ölümün, gizli olanla açık olanın sınırını oluşturduğu görülmektedir. Bu yönüyle dağ tıpkı orman gibi öteki âleme açılan kapı görevini yerine getirmektedir" [Bayat 2006/2: 48].

Kızıldere mitolojisinde de dağların bu dünya ile öte âlem arasında bir geçiş noktası olduğu inancı hâkimdir.

"İnsanlar öldüğü zaman, bir tepenin üstüne çıkmak zorunda kalırlar. İçinde yaşadığımız dünya ile bizden önce gidenlerin dünyası arasında bir ayırım çizgisi bulunmaktadır. O çizgi, bir tepenin zirvesidir... Birisi çok hasta olduğu zaman, tepeye tırmanmaya başlayabilir. Özellikle sevdiği kimseler yanındaysa ve onun geri dönmesini istiyorlarsa, tırmanma işi çok zor bir iştir. Ama çok hastaysa ve çok acı çekiyorsa, yoluna devam eder, onu geri getirmek için haykırırlar karşı tepenin üstüne ulaşabilmek için didinir durur. Eğer tepenin üstüne ulaşırsa, öbür tarafa bir göz atabilir. Orada bulunanlar hasta kimseyi görür görmez ona seslenirler ve kendilerine katılması için yalvarırlar. Ama yaşayanlar tarafındaki insanlar, onu tutmak için yeterli derecede seviyorlarsa, o kimse onlarla kalır" [Rachlin 1994: 270].

"Tapınağın basamaklarını törensel olarak çıkan ya da göğe uzanan ayinsel bir merdivene tırmanan kişi artık insan değildir; ayrıcalıklı ölümlülerin öldükten sonra serbest kalan ruhları, göğe yükselirken insan olma durumundan sıyrılırlar" [Eliade 2003: 62] diyen Eliade, benzer inanışla yükseklik ile ilâhi güce yaklaşma arasındaki yakınlığa işaret eder.

Pek çok inanç ve inanış sisteminde yer ile gök arasındaki karteziyenik durumu, yüce dağların zirvelerine ulaşarak aşmaya çalışan insanoğlu, kendi bölgelerindeki en yüksek dağı genelde dünyanın merkezi olarak kabul etmiştir. O dağa yüklenen kutsiyet ve yüceleştirme eylemini, Tanrı'ya yakın olma arzusunun bir sonucu olarak görmek gerekir.

Şehriyar'ın Türkçe Şiirlerinde Bir Odak Noktası Olarak Dağ Olgusu

Doğum tarihi konusunda kaynaklarda birlik olmamakla birlikte Tebriz'de hicri 1283 ya da 1285 yıllarında doğduğu düşünülen Şehriyar, başta Güney Azerbaycan Türklüğü olmak üzere bütün Türk dünyasının sesi olmuş bir sanatçıdır. Gerek ailesinden gerekse özel hocalar ve mektepten aldığı eğitimle kendisini iyi biçimde yetiştiren sanatçı, tıp tahsilini yarıda bırakmak zorunda kalmış ve Tahran'dan sürgün edilmiştir. Şiirlerinde çocukluğunun geçtiği, Heyderbaba dağının bulunduğu ve çok sevdiği Hoşgenap'a özlem, sevdiği kızı bırakıp ayrılmak zorunda kaldığı Tahran'a ve oradaki yaşamışlıklara duyduğu özlem, sembolik ifadelerin ardında anlatılır. Yaygın anlatım metodu ise tabiat ile insanın ortak noktada birleşmesini sağlayan duygu-daşığa yer vermek ve tabiatı duyguların ifadesine vasıta kılmaktır.

"Héyderbaba, sende defineler var

Dağlar vedi'esi, hezineler var

Amma sene benzer de sineler var

Bu sineler dağlar ile danışur

Dağlar kimi göyler ile gonusur" [Gedikli 1990: 154].

Şehriyar'ın Türkçe şiirlerini neşreden Yusuf Gedikli bu çalışmasında şairin sanat görüşlerini değerlendirirken onun simbolist sanat anlayışına olan tutumunu "Şehriyar, simbolizmi 'mevzu-nun benzer mevzu ile değiştirilmesi ve örtülü verilmesi' biçiminde tarif etmiş, simbolizmin şark edebiyatında mühim bir yer işgal ettiğini ve Hafız şiirinin de simbolist olduğunu söylemiştir" [Gedikli 1990: 36] diye ifade eder. Bu şekilde çok sözle anlatılacak bir duygu hali, birkaç sembolün ardına gizlenir.

Şiirlerinde halk bilimi unsurlarına sıklıkla müracaat eden Şehriyar, halkın gelenek-göreneklerinin yanı sıra köy yaşamı ve tabiat unsurlarına da yer vermiştir. "Türk'ün Dili" şiirinde "Türk'ün meseli, folkloru dünyada tekdir" [Gedikli 1990: 125] vurgusuyla şiirinin beslendiği kaynağı işaret eder; imge âlemini sembollerin ardına yerleştirirken seçtiği semboller daha çok mitolojik derinliği olan tabiat unsurlarıdır.

Şairin temel düşüncesini tabiat unsurları üzerine kurduğu şiirlerinden en bilineni "Heyderbaba'ya Selamdır" 1954-1955 yılları arasında yayımlanan bu şiirin yansımaları devam etmiş olmalıdır ki şair, 1964'te "İkinci Heyderbaba'ya Selam" şiirini yayımlar. "Şehriyar geniş ilgi gören ve büyük heyecan uyandıran bu şiirinden sonra Heyderbaba ve Hoşgenap'ı tekrar ziyaret eder. Hısım akrabayı, dost tanışı, kavim kardaşı, dağı taşı gören, on yıllar süren uzun bir ayrılıktan sonra yeriyle yurduyla buluşan Şehriyar bu ziyaretten çok duygulanır ve 30 beşlikten oluşan 2. Heyderbaba'ya Selam'ı yazar" [Gedikli 1990: 83]. Dolayısıyla şairin ilham kaynağını doğup büyüdüğü coğrafyanın insanla iç içe olan dağları, taşları, gölleri, ormanları, yolları, şimşekleri, yıldırımları, yağmuru, bulutu ve insanların yaşam biçimi oluşturur; Heyderbaba dağı da bütün bu hadiselerin bir arada bulunduğu bir odak merkezidir.

Şiir sanatının bu anlamdaki etki gücünün farkında olan şair, "Derya Éledim" şiirinde küçük bir dağı âdeta bir masal diyarına dönüştürerek küllerinden yeniden doğan ankanın mekânı hâlinde tasavvur ettiğini ifade eder.

"Bah ki Héyderbaba efsane tek olmuş bir Gaf,

Men çiçik bir dağı sermenzil-i Anga éledim" [Gedikli 1990: 135].

"Heyderbaba'ya Selam" beşliklerden oluşmaktadır. Bu beşliklerin ilk üç dizesinde Heyderbaba dağı, oradaki yaşam biçimi ve tabiat unsurlarından en ince ayrıntısına kadar söz edilir. Hatta şairin ortaya koyduğu tablo, okuru bir ressamın fırçasından çıkmışçasına şiirin dünyasına dâhil eder. Son iki dizede ise şiirin öznesi üzerinden daha çok bireyin evselsel arzu ve beklen-

tileri, endişeleri, sevinçleri ve hüzünleri romantik bir duyguyla dile getirilir. Böylece Heyderbaba dağı, şairin asıl ulaşmak istediği noktaya giderken ona eşlik eden bir yol arkadaşı misali ilhamını harekete geçiren bir güç olarak kendisini gösterir. Bu sebeple sohbet üslubu içerisinde Heyderbaba ile konuşmak, dertleşmek, tabiatın güçlü kabul edilen bir unsurundan yaşanmışlıklar dolayısıyla hem af dilemek hem de özlem ve pişmanlıkları dile getirmek şairin genel planını ortaya koyar. Bu bireysel duygu biçiminin bazen beşliğin bütününe hâkim olduğu da görülmektedir.

"Bayram yéli çardağları yıhanda
Novruzgölü, garçıçeyi çıhanda
Ağ bulutlar köynekerin sıhanda
Bizden de bir yad éyleyen sağ olsun
Derdlerimiz goy dikkelsin, dağ olsun" [Gedikli 1990: 136].

"Héyderbaba, dünya yalan dünyadır
Süléyman'nan, Nuh'dan galan dünyadır
Oğul doğan, derde salan dünyadır
Her kimsiye her ne vérip alıpdır
Eflatun'dan bir guru ad galıpdır" [Gedikli 1990: 144].

Heyderbaba dağı, Şehriyar için özel bir yere sahiptir. Orayı nitelerken "Ağa Mir Sadıqın Heyratı" şiirinde "Mende Musi kimi Heyderbaba'dır Tur dağım" [Gedikli 1990: 206] diyerek Heyderbaba'ya kutsiyet atfeder; onu ilhamı harekete geçiren bir merkeze koyar. Böylece zaman ve mekânı bir araya getiren bireyin hem yaşanmışlıklarına hem de aidiyet duygusuna seslenen bir anlam taşır. Öyle ki şairin çocukluğunun geçtiği bir mekân olması, mekân yoluyla geçmiş zamana giden bir kronotopun varlığını işaret eder. "Edebiyatta ve bizzat sanatta, zamansal ve uzamsal belirlenimler birbirinden ayrılamaz ve daima duyguların ve değerlerin izini taşır" [Bakhtin 2001: 316] diyen Bakhtin'in bu tespiti ile Heyderbaba'da Şehriyar'ın oluşturmaya çalıştığı duygu atmosferi birbiriyle örtüşmektedir. Bu şiirde zaman ile mekânın dağ sembolü etrafında bir araya gelişi, bireyin bilinçdışını da etkisi altına alıp zamansal yolculuğa sürükleyen bir hareket gücüne sahiptir. Mekân olgusu ile bireyi bir araya getiren ortak değer de budur. Heyderbaba'ya seslenen özne, çaresizlikle birleşen ruh hâlinin ifade biçimi olarak dağı gösterir ve ondan medet umar.

"Men senin tek dağa saldım nefesi
Sen de géyter göylere sal bu sesi
Bayguşun da dar olmasın gefesi
Burda bir şer darda galıp bağırır
Mürüvvetsiz insanları çağırır" [Gedikli 1990: 148].

"Heyderbaba'ya Selam" şiirinin ikinci bölümündeki plan ilk bölüme benzemektedir. Burada da dağ sembolü, imgesel âlemin kapılarını aralayan bir vasıta görevindedir. Yıllar sonra memleketine dönen Şehriyar, o özlem ve sevinçle büyük ilgi gören şiirinin ikinci bölümünü kaleme alır. Şiirinin ikinci beşliğinde şiirin öznesinin Heyderbaba ile karşılaşmasını yıllar sonra Yusuf (AS)'a kavuşan Yakup (AS)'a benzeterek kıssaya telmihte bulunur.

Aradan geçen zaman, Heyderbaba'yı olduğu kadar özneyi de değiştirmiştir. Zamanın geçişi üzerine duyulan bu hayıflanma, şiirin pek çok yerinde geçmişe özlem duygularını içeren ifade-

lerle tekrarlanır. Bu şiirde artık ilk bölüme göre olgunlaşmış ve hayata hep dâüssıla gözüyle bakan, geçmişin hatıralarını yad etmekten mutluluk duyan, çoğunlukla hayıflanan ve karamsar bir öznenin bakış açısı vardır.

"Zaman kécir, üföglerde toz galır
Kârvan kimi uzaglarda toz salır
Duman gelir, ürekleri çulgayı
Yürek déyir: Zaman kécme, aman dur
Kéçenlerde gözüm var, bir dayan, dur" [Gedikli 1990: 150].

Gedikli'nin belirttiği üzere Kerec denilen yerde dağın yamacına yaslanmış evinde yaşayan bir akrabasına konuk olan Şehriyar'ın dağ manzarasından etkilenmesi üzerine kaleme aldığı "Kerec Hatiresi" [Gedikli 1990: 247] şiiri tabiat ile çocukluk ve gençlik arasındaki bağı ele alır. Görmüş olduğu dağ manzarası, şaire Heyderbaba'yı ve oradan da çocukluğunun geçtiği mekânları anımsatır.

"Géyretin dağ kimidir, dağ dağa elbet dayanar
Sen de dağlar kimi dağları dayağ éylemisen.
Açılıp burda üfög dağdır, ağaşdır, bağdır
Dağa dirseklenip o menzeri bağ éylemisen" [Gedikli 1990: 247].

Şehriyar, dağların yüceliğini insanların yüceliği ile özdeş kılarak aradaki benzetme yönünü kullanır. "Memmed Rahim'e [Birinci] Cevap" şiirinde "Uca dağlar, birbirlerin göreler" [Gedikli 1990: 164] diyerek Memmed Rahim isimli genç şair ile Şehriyar'ın büyüklüğünü dağların birbirini görmesine benzetmiştir. Doğu Azerbaycan'ın önemli dağları olan ve Şehriyar'ın yaşadığı bölgedeki Meşgin, Eher ve Karadağ ile Memmed Rahim'in bulunduğu taraftaki Karabağ ile Şeki ve Şirvan dağları Aras nehri tarafından ayrılmaktadır. Her iki kesimdeki yüksek dağlar Şehriyar ile Memmed Rahim'i temsilen kullanılmıştır.

Şehriyar'ın şiirlerinde dağlar yüce, bulutlu, karlı ve dumanlıdır. Onların yüceliği ve dumanlı oluşu, bireyin sıkıntılı ve karamsar durumuyla özdeşleştirilmiştir. Büyük şair, Bulut Karaçorlu Sehend'in evinde konuk olduktan sonra şaire ithafen yazdığı "Sehendim" şiirinde şairi, Azerbaycan'ın en yüksek dağlarından biri olan Şah dağına benzetmesi, şaire "Şah dağım" [Gedikli 1990: 181] diye seslenmesi "şe'rin, edebin Şah dağı" [Gedikli 1990: 183] olarak Sehend'i görmesi "O ne şa'ir ki dağın vesfine misdag onu gördüm" [Gedikli 1990: 183] demesi tabiat ile insan arasında kurulan paralelliği işaret eder. Aynı zamanda zorlukların üstesinden gelmenin sembolik ifadesi, bu dağları aşmaktır. Ne kadar zorlu olursa olsun o dağları Ferhad misali delmek her zaman için mümkündür ve "Bir gün olar bu dağları çaparlar" [Gedikli 1990: 175] sözüyle ümitli bakış açısı canlı tutulur.

Dağlar, sevenleri birbirinden ayıran nitelikleriyle de şiirlerde sembolik anlam taşır. Şairin Süleyman Rüstem'e yazdığı "İki Gardaş Arasında" adlı şiirde "Déme dağ-daşdır Şüléyman meni senden ayıran şey" [Gedikli 1990: 193] diye sözünü ettiği durum, dağların folklordaki işlevini de işaret eder. Neredeyse halk şiirinin pek çok örneğinde dağların sevenleri ayırma, darda bırakma ve zorda kalma vasıfları ön plana çıkar. Folkloru geniş bir hazine olarak gören ve ondan istifade eden Şehriyar da ayrılığa doğal bir gerekçe olarak dağları işaret eder.

Şairin şiirlerinde özgürlük ve sonsuzluğun somutlaşmış olgusu olarak görülen dağ, yücelik hissi ile bir araya gelerek bazen sevinç bazen de üzüntü hâlini anlatmada mübalağa sanatının bir parçası olur. Yakın dostu Se'idağa Fehriyye'nin ölümü üzerine yazdığı "Fehriyye'nin Ölümü" şiirinde tabiat ile birleşen şairin hüznünlü ve yaralı durumu bu bağlamda dile getirilir.

"Tebî'et köçdü senle Şehriyar'ın dağlı teb'inden

Duman gavzandı, cengel itdi, derya batdı, dağ öldü" [Gedikli 1990: 286].

Baht kara olsa dağın tepesi gibi karlı ve yücedir; keder, bir dağ gibi yükseldiğinde başını yücelere diker; İslam bayrağı yücelerde olmalıdır ve dağlara dikilmelidir. Dolayısıyla şairin dağ ile yüceliği özdeşleştirmesi sıklıkla tekrarlanan bir durumdur.

Dağların görünüşünü ifade ederken kullanılan sanatsal söyleyiş, şiirin estetik yapısı içerisinde anlam bulmaktadır. Dağların başının karlı olmasının "Hele ağ kürkü bürün, yazda yaşıl don da geyersen" [Gedikli 1990: 182] biçiminde ifade edilmesi bunu örnekler. Dağın yamacının insani uzuvlarla ilişkilendirilerek dağın yamacı için "böyür" (böğür) ve döş, ön yüzü için gaş denilmesi; "Sehendim" şiirinde Sehend dağı kastedilerek toplumdaki gurur ve statü işareti olarak görülen papağın Sehend ile ilişkilendirilmesi dağların âdeta canlı birer varlık olarak hayal edilmesinin ve tabiatla iç içeliğin göstergesidir.

Sonuç

Tabiatla iç içe yaşayan toplumların tabiat unsurlarına yükledikleri kutsiyet ve ulviyet, gerek harici âlemi gerekse kurmaca dünyayı şekillendirmiş ve yeni anlamlar kazanma yolunu açmıştır. Böyle bir kültürün içinden gelen ünlü Türk şair Şehriyar'ın şiirlerinde dağ, tabiatın önemli bir parçası olarak görülmüş ve şairin ilhamını harekete geçiren bir fonksiyon üstlenmiştir. Bireyi ve bireyin içinde bulunduğu durumu, tabiat unsurlarına yükleyen şair, dağı bir insan gibi tasavvur etmiş ve onun üzerine imaj dünyasını inşa etmiştir. Böylece bir yandan bireysel duygu biçimini yansıtmış diğer yandan kolektif yapının sesi olmuştur.

Şehriyar'ın şiirlerinde geçen dağ isimleri şunlardır: Heyderbaba dağı, Demavend dağı, Gafdağı, Gafgaz dağları, Elbruz dağları, Gaflangı dağı, Garadağ, Mışov dağı, Savalan dağı, Sehend dağı, Tur dağı. Bütün bu ismi geçen dağların ortak özelliği yüksek olmalarıdır. Bundan dolayı dağlar, şairin o an hissettiği duygu hâlinin yansıması olarak düşünülmüş ve bazen üzüntü bazen sevinç durumu, dağların yüceliği ile ilişkilendirilmiş; şairin içsel dünyasının yansıması olmuştur. Bununla birlikte tabiatla iç içe yaşayan insanın tabiat unsurlarından yola çıkması, kendi hislerine tabiatı tercüman olarak işaret etmesi folklorik ürünlerde sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Şehriyar da bu geleneksel birikimden istifade etmiş ve dağları bireyin dış dünyadaki yansıması olarak hayal etmiştir.

KAYNAKÇA

- 📖 BAKHTIN M. [2001]. *Karnavaldan Romana*, (der. Sibel Irzık), İstanbul: Ayrıntı.
- 📖 BAYAT F. [2005]. *Mitolojiye Giriş*, Çorum: KaraM.
- 📖 BAYAT F. [2006/2]. *Türk Mitolojisinde Dağ Kültü*, Folklor/Edebiyat, ss. 47-60.
- 📖 BEYDİLİ C. [2003]. *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, (çev. Eren Ercan), Ankara: Yurt.
- 📖 BONNEFOY E. Y. [2000]. *Antik Dünya ve Geleneksel Topumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü I. cilt*, Çev. Levent Yılmaz, Ankara: Dost.
- 📖 ELIADE M. [2003]. *Dinler Tarihine Giriş*, (çev. Lale Arslan), İstanbul: Kabalık.
- 📖 FRYE N. [2008]. *Kudretli Kelimeler*, (çev. Selma Aygül Baş), İstanbul: İz.
- 📖 GEDİKLİ Y. [1990]. *Şehriyar ve Bütün Türkçe Şiirleri*, İstanbul: (Yayınevi belirtilmemiş).
- 📖 KALAFAT Y. [2010]. *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara: Berikan.
- 📖 ÖGEL B. [2010]. *Türk Mitolojisi Cilt 2*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- 📖 RACHLIN A. M.-C. [1994]. *Kızılderili Mitolojisi*, (çev. Ünsal Özünlü), İstanbul: İmge.
- 📖 ROUX J.-P. [2011]. *Eski Türk Mitolojisi*, (çev. Musa Yaşar Sağlam), Ankara: BilgeSu.